

Saarth E-Journal of Research

E-mail: sarthejournal@gmail.com
www.sarthejournal.com

ISSN NO: 2395-339X
Peer Reviewed
Vol.9, Issue.2 No.03

Impact Factor: 6.89
Quarterly
Apr. to June - 2024

ગુજરાતમાં પ્રવાસન ઉદ્યોગની સ્થિતિ: એક અભ્યાસ

Kazi Sabihabanu Abdulla gaffer, Dr. Maulik B. Desai

સારાંશ:

દેશની અર્થવ્યવસ્થા મુખ્યત્વે વિદેશી વિનિમયમાંથી કમાણી કરે છે જ્યાં પર્યટન હવે વૈશ્વિક સ્તરે સૌથી મોટી વ્યાપારી પ્રવૃત્તિઓ બની ગઈ છે. તે વિવિધ સ્ત્રોતોમાંથી ગૌણ ડેટાનો ઉપયોગ કરીને તૈયાર કરવામાં આવે છે - રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રકાશનોના અહેવાલો, જર્નલો, પુસ્તકો, પ્રખ્યાત સંસ્થાઓ દ્વારા સર્વેક્ષણો, અને શિસ્તના અન્ય સુસંગત સાહિત્ય. આ પેપર, ગુજરાતના પ્રવાસનની વર્તમાન પરિસ્થિતિ અને સ્થિતિનો અભ્યાસ કરવા સાથે, ગુજરાતના અન્ય વિવિધ આર્થિક પાસાઓ પર આ ક્ષેત્રની અસર પર પણ ભાર મૂકે છે. દેશમાં પ્રવાસન માત્ર ફોરેક્સમાં જ ફાળો આપે છે, પરંતુ પરોક્ષ રીતે માળખાકીય વિકાસ (રસ્તા, સંદેશાવ્યવહાર, આરોગ્ય સંભાળ વગેરે), માળખાકીય સુવિધાઓના વિકાસ માટે રોજગાર સર્જનને પ્રોત્સાહન આપે છે અને રાજ્યની કલા, હસ્તકલા અને સંસ્કૃતિને વૈશ્વિક અને રાષ્ટ્રીય એક્સપોઝર મળે છે. આ ઉપરાંત, પેપર રાજ્યના અર્થતંત્રના સર્વાંગી વિકાસ માટે પ્રવાસન કેવી રીતે મહત્વપૂર્ણ છે તેની વિગત રજૂ કરે છે. વિકાસ માટે ઉત્પ્રેરક હોવાને કારણે, આ ઉદ્યોગ ગુજરાતના અર્થતંત્ર પર બહુ-પક્ષીય સકારાત્મક અસરો સાથે વૃદ્ધિને મજબૂત કરવાની ક્ષમતા ધરાવે છે.

મુખ્ય શબ્દ: પ્રવાસન, વિદેશી હૂંપ્રડિયામણની કમાણી, સનશાઈન સેક્ટર, વિકાસ, રોજગાર, બહુપક્ષીય હકારાત્મક અસર.

પ્રસ્તાવના:

પર્યટન, એક વૈશ્વિક ઉદ્યોગ છે, એટલે કે લોકો તેમના સામાન્ય રહેઠાણથી દૂર જતા હોય છે અને મનોરંજન માટે સ્થળોની મુલાકાત લે છે. લેઝરમાં વધારો, પરિવહનનો વિકાસ, રહેઠાણ, ઉચ્ચ આવક અને મોટા પ્રમાણમાં ઉન્નત ગતિશીલતાએ વધુ લોકોને પર્યટનમાં ભાગ લેવા સક્ષમ બનાવ્યા છે. વિકસતા સમયને કારણે લોકો નવા અજાણ્યા સ્થળોની મુલાકાત લેવા, મુસાફરી કરવા અને વિશ્વની શોધખોળ કરવા ઈચ્છે છે. તેમની જિજ્ઞાસુ વૃત્તિઓ અને અજાણ્યાને જાણવાની ઈચ્છાએ તેમને સાહસી બનાવ્યા. ગુજરાત, ભૌગોલિક વૈવિધ્યસભર રાજ્ય, રણ, ભીની ભૂમિઓ, પ્રાચીન દરિયાકિનારા, નિસ્તેજ ખીણો, ઘાસના મેદાનો અને લીલાછમ જંગલો દેશ

અને વિશ્વભરના પ્રવાસીઓને આકર્ષે છે. વિશ્વના પ્રાથમિક શહેરોમાંના એક એવા ધોળાવીરાથી લઈને ભારતમાં "સ્માર્ટ સિટી"ના પ્રાથમિક મોડલ સુધી, ગુજરાતમાં બધું જ છે. અહીંના પ્રવાસીઓ, સમૃદ્ધ સાંસ્કૃતિક વિવિધતાનો અનુભવ કરે છે, વિવિધ મેળાઓ અને ઉત્સવોમાં વ્યસ્ત રહે છે, રાંધણકળાનો સ્વાદ માણે છે અને યાદો પાછી ખેંચે છે જેનો તેઓ જીવનભર આનંદ માણે છે. (ગુજરાત રાજ્ય માટે પ્રવાસન નીતિ (૨૦૧૫-૨૦), ગુજરાત સરકાર, ૨૪મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૪)

ઉદ્દેશ્યો:

૧. ગુજરાતના વિવિધ આર્થિક પાસાઓ પર પ્રવાસન ઉદ્યોગની અસર પર ભાર મૂકે છે.
૨. ગુજરાત પ્રવાસન ઉદ્યોગની વર્તમાન સ્થિતિ અને દૃશ્યનો અભ્યાસ કરવો.
૩. રાજ્યના અર્થતંત્રના સર્વાંગી વિકાસ માટે પ્રવાસન કેવી રીતે મહત્વપૂર્ણ છે તેની ગણતરી કરવી.

સામગ્રી અને પદ્ધતિઓ:

હાલનો અભ્યાસ ગુજરાત રાજ્યના ગ્રામીણ અને પછાત વિસ્તારોના સર્વાંગી વિકાસ, રોજગાર સર્જન, ફોરેક્સ કમાણી અને ઉત્થાનમાં ટોચના ક્ષેત્ર - પ્રવાસનની ભૂમિકાને પ્રકાશિત કરવાનો પ્રયાસ છે. 'ખુશ્બુ ગુજરાત કી' ઝુંબેશ તેના પ્રાઈમને પાર કરી ચૂકી છે. ઝુંબેશમાં અમિતાભ બચ્ચનનો દેખાવ, જે શરૂઆતમાં ૨૦૧૦માં પ્રસારિત થયો હતો, તેણે તે સમયે ગુજરાતના બિઝનેસ એન્ટરપ્રાઈઝ સેક્ટરને હાથની અંદર અજમાયશ આપી હતી. પરંતુ રાજ્ય હજુ પણ પ્રવાસીઓની સંખ્યામાં પ્રભાવશાળી વૃદ્ધિ દર જાળવી રાખવાનું સંચાલન કરે છે. ઘણા મોટા પાયા પર, તેણે FY17માં પ્રવાસીઓના આગમનમાં પાછલા વર્ષની સરખામણીમાં ૧૬.૮૪ ટકાની વૃદ્ધિ હાંસલ કરી છે. (દાસ, ૨૦૧૭) વર્તમાન પેપર માટે ગૌણ ડેટા વિવિધ જૂના સંશોધન પત્રો, જર્નલો, પુસ્તકો, ઈન્ટરનેટ, કેટલાક સરકારી ડેટા વગેરેમાંથી લેવામાં આવ્યો છે. ડેટા (ગુણાત્મક અને માત્રાત્મક) પુસ્તકો જેવા વિવિધ સ્ત્રોતોમાંથી લેવામાં આવ્યો છે. , ન્યૂઝલેટર્સ, અહેવાલો, સામયિકો, સામયિકો, અખબારો, ઈન્ટરનેટ, તેમજ વર્તમાન સાહિત્યમાંથી ગુજરાતના અર્થતંત્રના સંદર્ભમાં વિષયનો વધુ વિગતવાર દૃષ્ટિકોણ આપવા માટે.

પરિણામ અને ચર્ચાઓ:

સનશાઈન સેક્ટર માત્ર નવા સ્થળોની શોધખોળથી લઈને આંતરરાષ્ટ્રીય સંબંધો વધારવા, વ્યાપાર સીમાઓ વિસ્તરણ, રોજગારી પેદા કરવા, ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર વિકસાવવા અને સાંસ્કૃતિક વિવિધતાને કદર અને પ્લેટફોર્મ આપવા માટેની તકો સુધી વિકસ્યું છે. તે સામાજિક-આર્થિક વિકાસમાં ફાળો આપીને દેશો, લોકો અને સંસ્કૃતિઓને એકસાથે લાવવામાં મદદ કરે છે.

ગુજરાતના વિવિધ પ્રવાસી આકર્ષણો :

ગુજરાતનાં ટોચના આધ્યાત્મિક સ્થળો, પુરાતત્વીય વારસાના સ્થળો, બીચ, જંગલ અને પાણી આધારિત આકર્ષણો, હેરિટેજ સ્થળો, રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનો, જૈવ વિવિધતા અને કલા અને હસ્તકલાને લગતા સ્થળો તે ગુજરાતમાં પ્રવાસીઓ ને આકર્ષવા માટેના મુખ્ય સ્ત્રોતો છે. ગુજરાતમાં પ્રવાસીઓની સંખ્યા ઝડપથી વધી રહી છે અને ગુજરાતનું પ્રવાસન ક્ષેત્ર દેશની સરેરાશ કરતાં વધુ સારું પ્રદર્શન કરી રહ્યું છે જેની વિગતો આ મુજબ છે.

કોષ્ટક ૧ : પ્રવાસી આગમન નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૮ - ૨૦૨૩

વર્ષ	ગુજરાત બહારના પ્રવાસીઓની સંખ્યા (કરોડમાં)
૨૦૧૮	૪.૫
૨૦૧૯	૫.૧
૨૦૨૦	૩.૮
૨૦૨૧	૪.૩
૨૦૨૨	૫.૪
૨૦૨૩	૬.૧

આકૃતિ: ૧: ગુજરાત પ્રવાસન ઉદ્યોગ: પ્રવાસી આગમન નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૮ - ૨૦૨૩

સ્ત્રોત: <http://vibrantgujarat.com/writereaddata/images/pdf/tourism-industry-the-gujarat-experiencesector.pdf>

પ્રવાસીઓની મુલાકાતનો ડેટા દર્શાવે છે કે વિદેશી પ્રવાસીઓની સરખામણીમાં ભારત અને ગુજરાતના રાજ્યોમાંથી આવતા પ્રવાસીઓની સંખ્યા (લાખોમાં) ઘણી વધારે છે. જ્યારે વાર્ષિક ધોરણે વૃદ્ધિ માટેના ડેટાનું વિશ્લેષણ કરવામાં આવે છે ત્યારે ચોક્કસપણે પ્રવાસી મુલાકાતોમાં તુલનાત્મક રીતે ઊંચી વૃદ્ધિની ટકાવારી નોંધવામાં આવે છે - રાજ્યો અને ગુજરાતમાંથી વાર્ષિક વૃદ્ધિ પર પ્રવાસી મુલાકાતની ટકાવારીના સંદર્ભમાં એનઆરઆઈ/વિદેશીઓ. વર્ષ ૨૦૧૮ અને ૨૦૨૩ની સરખામણી કરીએ તો પ્રવાસીઓની સંખ્યામાં ૨૮% નો વધારો થયો છે.

કુલ પ્રવાસીઓની મુલાકાતો ચોક્કસ વધી રહી છે પરંતુ જ્યારે ગુજરાતમાંથી પ્રવાસીઓની મુલાકાતોની ટકાવારીનું વિશ્લેષણ NRI/વિદેશીઓના સંદર્ભમાં કરવામાં આવે અને અન્ય રાજ્યોના પ્રવાસીઓ માં વધારનું વલણ જોવામાં આવે ત્યારે આપણે ઘટાડાના વલણ શોધી શકીએ છીએ. પ્રાપ્ય ડેટા મુજબ, વર્ષ ૨૦૧૮-૧૯માં, ગુજરાતની મુલાકાત લેનારા કુલ ૩.૨૬ કરોડ પ્રવાસીઓમાંથી લગભગ ૭૧.૫% પ્રવાસીઓ રાજ્યોમાંથી હતા (પરીખ, ૨૦૧૯). ભારતમાં આવતા વિદેશી પ્રવાસીઓની સંખ્યા ૭.૬૮ મિલિયન છે અને તમામ રાજ્યો/ કેન્દ્ર

શાસિત પ્રદેશોમાં સ્થાનિક પ્રવાસીઓની મુલાકાતોની સંખ્યા ૧.૨૮૨ મિલિયન છે (Source: <https://www.gujarattourism.com/file-manager/documents/Tourism%20policy%20GR.pdf>).

આ સમયગાળા દરમિયાન પ્રવાસનમાંથી વિદેશી હૂંડિયામણની કમાણી આશરે USD ૨૦.૨૪ બિલિયન હતી. ઔદ્યોગિક નીતિ અને પ્રમોશન વિભાગના જણાવ્યા અનુસાર, ગુજરાત રાજ્યમાં એપ્રિલ ૨૦૦૦ - જૂન ૨૦૧૮ દરમિયાન કુલ ૧૯.૧૬ બિલિયન યુએસ ડોલરનું પ્રત્યક્ષ વિદેશી મૂડીરોકાણનો પ્રવાહ હતો. આ જ સમયગાળા દરમિયાન ગુજરાતનો કુલ એફડીઆઈ પ્રવાહમાં લગભગ ૫ ટકા હિસ્સો હતો. ભારત. આનાથી ભારત બીજા નંબરનું સૌથી પસંદગીનું સ્થળ બને છે. વાઈબ્રન્ટ સૌરાષ્ટ્ર એક્સ્પો અને સમિટ (જાન્યુઆરી ૨૦૧૬માં રાજકોટ) ખાતે રાજ્યના વિવિધ ક્ષેત્રોના વિકાસ માટે US\$ ૩૪૧.૮૮ મિલિયનના મેમોરેન્ડમ ઓફ અન્ડરસ્ટેન્ડિંગ્સ સાકાર થયા હતા. એક્સ્પોની ૨૦૧૮ આવૃત્તિ એપ્રિલ ૨૦૧૮માં યોજાશે. રિલાયન્સ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ, સુઝલોન, આદિત્ય બિરલા ગ્રૂપ અને વિડિયોકોન, રિયો ટિંટો, સુઝુકી અને CLP હોલિંગ્સ એવી કેટલીક કંપનીઓ છે જેણે તેમની નાણાકીય પ્રતિબદ્ધતાઓ સુનિશ્ચિત કરી છે (ઇન્ડિયા બ્રાન્ડ ઇક્વિટી ફાઉન્ડેશન, ૨૦૧૮).

રાજ્યના અર્થતંત્રના સર્વાંગી વિકાસ માટે પ્રવાસન કેવી રીતે મહત્વપૂર્ણ છે તેની ગણતરી બજેટ ૨૦૧૮-૧૯ દીઠ TA મુજબ કરવી. રાજ્ય સરકારે બંદર અને પરિવહન વિભાગ માટે US\$ ૨૨૧ મિલિયનની જોગવાઈ કરી છે. ૨૦૧૮-૧૯ દરમિયાન, એસ્સાર બંદરો ગુજરાતમાં હજીરા બંદરમાં રૂ. ૪.૫ બિલિયન (US\$ 63 મિલિયન)નું રોકાણ કરશે જેથી બંદરની કાર્ગો હેન્ડલિંગ ક્ષમતા વધારીને ૫૦ મિલિયન ટન (MT), પોર્ટની વર્તમાન ક્ષમતા ૩૦ MT છે. કંપનીની ક્ષમતા વધારીને ૧૧૦ MT. (ઇન્ડિયા પોર્ટ એસોસિએશન, મિનિસ્ટ્રી ઓફ શિપિંગ, n.d.) કોમ્યુનિકેશન સેક્ટરને ૭૦.૮૧ મિલિયન વાયરલેસ કનેક્શન્સ અને ૧.૨૩વાયરલેસ સબસ્ક્રાઇબર્સ (જૂન ૨૦૧૮) દ્વારા પ્રોત્સાહન આપવામાં આવ્યું છે. ભારત સરકારે રૂ. ૧,૬૫૨.૮૭ કરોડ (US\$ ૨૫૬.૪૭ મિલિયન) ૭૨૯૫ માં ભારતનેટ ફેઝ-II ના અમલીકરણ માટે ટેલિકોમ્યુનિકેશન વિભાગ દ્વારા (ફેઝ-૧ માંથી ૬૯૧૬ + ૩૭૯ ફેઝ-1) ગ્રામ પંચાયતો. આમ, પ્રવાસીઓના આકર્ષણ સાથેના અંતરિયાળ અને પછાત વિસ્તારોનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. (ભારતીય ટેલિકોમ રેગ્યુલેટરી ઓથોરિટી, મિનિસ્ટ્રી ઓફ કોમ્યુનિકેશન એન્ડ ઇન્ફોર્મેશન ટેકનોલોજી, એન.ડી.)

પ્રવાસન પ્રોજેક્ટ્સમાં જાહેર ખાનગી ભાગીદારીને GIDB સાથે સંકલન કરીને અને પ્રવાસન પ્રોજેક્ટ્સ માટે સમયાંતરે જારી કરાયેલા GR મુજબ પ્રોત્સાહન આપવામાં આવે છે, જે ગ્રીનફિલ્ડ અને બ્રાઉનફિલ્ડ પ્રોજેક્ટ બંનેને લાગુ પડશે. હોટલના નિયમન માટે ગૃહ વિભાગ (ગુજરાત રાજ્ય માટે પ્રવાસન નીતિ ૨૦૧૫-૨૦૨૫, ઉદ્યોગ અને ખાણ વિભાગ, ગુજરાત સરકાર, ૨૦૧૫) સાથે પરામર્શ કરીને પ્રવાસી પોલીસના સંયુક્ત સહયોગથી પ્રવાસીઓની સલામતી અને સલામતી માટેના પ્રયાસો કરવામાં આવી રહ્યા છે. શહેરી વિકાસ અને શહેરી આવાસ વિભાગ (UD&UHD) એ હોટલમાં આયોજન માટેની જોગવાઈઓનું વર્ણન કરતા નિયમો ઘડ્યા છે. (ગુજરાત રાજ્ય માટેની પ્રવાસન નીતિ(૨૦૧૫-૨૦), ગુજરાત સરકાર, ૨૪મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૪ સરકારે પ્રવાસન ઉત્પાદનો અને સેવાઓમાં શ્રેષ્ઠતાની માન્યતા તેમજ વિકાસમાં યોગદાન આપવા માટે એક્સેલન્સ એવોર્ડ્સ અને વાર્ષિક પ્રવાસન પુરસ્કારોની જાહેરાત કરી છે. રાજ્યમાં પ્રવાસન. (ઉદાહરણ: પર્યટનમાં શ્રેષ્ઠ ઉદ્યોગસાહસિક (b) પ્રવાસનમાં શ્રેષ્ઠ મહિલા ઉદ્યોગસાહસિક, પ્રવાસનમાં શ્રેષ્ઠ સ્ટાર્ટ-અપ) (ગુજરાત રાજ્ય માટે પ્રવાસન નીતિ (૨૦૧૫-૨૦), ગુજરાત સરકાર, ૨૪મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૪)

ગુજરાત પ્રવાસનને અસર કરતાં પરિબલો:

આકૃતિ ૨ : ગુજરાત પ્રવાસનને અસર કરતાં પરિબલો

SOURCE: https://cdn.vibrantgujarat.com/website/writereaddata/images/pdf/VG2019_Tourism_Sector_Profile.pdf

પ્રવાસન સંપત્તિ:

ગુજરાત એ ભારતનો સૌથી મોટો દરિયાકિનારો ધરાવતું રાજ્ય છે - 16 બીચ સાથે 1600 કિમી. સમૃદ્ધ જૈવવિવિધતા અને ઈકોલોજી - 22 અભયારણ્ય અને 4 રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનો તે વિશ્વનું એકમાત્ર સફેદ રણ ધરાવતું રાજ્ય છે અને બહુસાંસ્કૃતિક વારસો અને સ્મારકોથી આશીર્વાદિત છે.

સરકારી આધાર:

સરકારી નીતિ પ્રવાસન નીતિ ૨૦૧૫-૨૦ હેઠળ નાણાકીય સહાય આપે છે ગુજરાતમાં પ્રવાસન ક્ષેત્રને ૧૦૦% વિદેશી સીધા મૂડીરોકાણ સાથે મંજૂરી આપવામાં આવી છે ત્યાં પ્રવાસન યોગદાન આપતા કૌશલ્ય વિકાસ કાર્યક્રમો, રાજ્ય દ્વારા પ્રમોટ કરાયેલ અને નાણાકીય મેળાઓ અને તહેવારો પર ધ્યાન આપવામાં આવે છે. તેના માર્કેટિંગ માટે સરકારે ઘણું મોટું યોગદાન આપ્યું છે.

આર્થિક દૃશ્ય:

ગુજરાતનું અર્થતંત્ર FY13 થી FY17 વચ્ચે સરેરાશ ૧૦% ના દરે વૃદ્ધિ પામ્યું છે જે રાષ્ટ્રીય સરેરાશ કરતા વધારે છે. દેશના ઔદ્યોગિક ઉત્પાદનમાં ૧૮.૪% હિસ્સા સાથે ગુજરાત ઉચ્ચ ઔદ્યોગિક રાજ્ય છે.

ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર:

રાજ્યમાં ૧૯ એરપોર્ટ (૨ આંતરરાષ્ટ્રીય એરપોર્ટ), ૧ મોટા અને ૪૮ નાના બંદરો, ૫૩૦૦ કિમી રેલ નેટવર્ક, ૧.૬૩ લાખ કિમી મોટર સક્ષમ રોડ છે.

આકૃતિ: ૪:

ગુજરાત સરકાર દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી વ્યૂહરચનાઓ

પ્રવાસી ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરમાં વધારો:

- ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર સુવિધાઓ તેમજ પ્રવાસીઓના આકર્ષણના વિશિષ્ટ ક્ષેત્રોને સમયાંતરે ઓળખી તેના વિકાસ અને નાણાકીય સહાય પર ભાર મૂકવો જોઈએ.
- રાજ્યના મુખ્ય ધમનીના ધોરીમાર્ગો અને એર કનેક્ટિવિટીની પ્રાથમિકતાનો વિકાસ થવો જોઈએ.
- ઉચ્ચ-સંભવિત વિસ્તારોમાં મેગા ટુરિઝમ પ્રોજેક્ટ્સ, લાંબા દરિયાકિનારે ક્રુઝ ટુરિઝમ, પાણી મનોરંજન / થીમ પાર્ક, આધ્યાત્મિક પર્યટન, દરિયાકિનારા / બીચ પર્યટન, સિનેમેટિક પ્રવાસન, ખાદી, હેન્ડલૂમ, હેન્ડીક્રાફ્ટ અને ટેક્સટાઇલ ટુરિઝમ સમયાંતરે વિકસિત થયા.

પ્રવાસી-કેન્દ્રિત અભિગમ:

- પ્રવાસી વોર્ડન, ૨૪ X ૭ કેન્દ્રિય હેલ્પલાઇન જેવી યોજનાઓ દ્વારા તમામ પ્રવાસન સ્થળો પર પ્રવાસીઓની સલામતી અને સુરક્ષા સુધારવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું.
- અનુભવને સમૃદ્ધ કરવા માટે માર્ગદર્શિકાઓ, કોલેટરલ, પ્રચાર સામગ્રી બહુવિધ ભાષામાં હોવી જોઈએ.
- ખાસ કાળજી અને ધ્યાનની જરૂર હોય તેવા લોકો માટે સુવિધાઓ વિકસાવવામાં આવશે.

કૌશલ્ય વિકાસ અને રોજગાર સર્જન:

સરકારે એવી વ્યૂહરચના અપનાવવી જોઈએ જેમાં તાલીમ માટે વિશ્વ કક્ષાની સંસ્થાઓ સાથે જોડાણ કરવામાં આવે. માર્ગદર્શિકાઓ, હોસ્પિટાલિટી સ્ટાફ, યજમાન, ટૂર ઓપરેટર્સ વગેરે અને ત્યાં સમાન માનવ સંસાધનોને પ્રોત્સાહિત કરવા માસિક સ્ટાઇપેન્ડ અને નોકરીની તકોની અન્ય સુરક્ષાની જોગવાઈઓ હોવી જોઈએ.

પર્યાવરણ-મિત્રતા અને સ્વચ્છતા પર ભાર:

- સ્વચ્છ ભારત અને સ્વચ્છ ગુજરાતનું અભિયાન ધાર્મિક રીતે હાથ ધરવું.
- ભારત સરકારના પ્રવાસન મંત્રાલય (MOT) દ્વારા ટૂર ઓપરેટરો અને હોટેલીયર્સ માટે "ભારત માટે ટકાઉ પ્રવાસન માપદંડ" અપનાવવું.

- નાણા પ્રદાન કરીને ગ્રીન પ્રોજેક્ટ્સ (બાયો ટોઈલેટ, પ્રદૂષણ નિયંત્રણના પગલાં વગેરે)ને પ્રોત્સાહિત કરવું.

નિષ્કર્ષ:

આજે પ્રવાસનનો ખ્યાલ માત્ર પ્રવાસથી લઈને આંતરરાષ્ટ્રીય સંબંધો, વ્યાપાર વિસ્તરણ અને વિવિધ સંસ્કૃતિઓ સુધી વિસ્તર્યો છે જેથી લોકો, સ્થાનો અને મૂલ્યોને એકસાથે લાવી શકાય. ગુજરાત, ભારતનું છઠ્ઠું સૌથી મોટું રાજ્ય, તેના સમૃદ્ધ ધાર્મિક, સાંસ્કૃતિક, પુરાતત્વીય અને વ્યવસાયિક ખજાના માટે પ્રવાસીઓને આકર્ષે છે. તેને જાળવવા અને સમૃદ્ધ બનાવવા માટે, પર્યટન સૌથી વધુ ઉપજ આપતો વિકલ્પ બની શકે છે. તેથી, રાજ્ય પ્રવાસન દ્વારા અર્થતંત્રના વિકાસ અને મજબૂતીકરણ માટે અનુકૂળ વાતાવરણ પૂરું પાડવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરી શકે છે. અપનાવવામાં આવેલી નીતિઓ અને યોજનાઓ તેમના સફળ અમલીકરણ પર નજર રાખી શકાય છે અને વધતી અર્થવ્યવસ્થાના લક્ષ્યોને યોગ્ય રીતે પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. રાજ્ય "લોકોના, લોકો દ્વારા, લોકો માટે" ની વિભાવના દ્વારા, ઈકો-ટૂરિઝમ, ગ્રીન પ્રોજેક્ટ્સ અને અન્ય ઘણા બધા વિચારોને પ્રોત્સાહન આપીને પ્રવાસન ક્ષેત્રે વિકાસ કરી શકે છે.

સંદર્ભ સૂચિ:

1. (24th September, 2014). Tourism Policy for the State of Gujarat (2015-20). Government of Gujarat. Gandhinagar: Industries and Mines Department
2. Das, S. (2017, June 19). Business Standard. Retrieved from https://www.businessstandard.com/article/economy-policy/gujarat-tourism-grows-17-even7-years-aftercampaign-117061900051_1.html.
3. Parikh, N. (2019, June 23). 71% of tourists in Gujarat are from within the state. Ahmedabad, Gujarat, India: Times of India.
4. India brand equity foundation. (2018, September). Retrieved from <https://www.ibef.org/download/Gujarat-Sep-2018.pdf>
5. India Port Association, Ministry of Shipping. (n.d.).
6. Telecom Regulatory Authority of India, Ministry of Communication and Information Technology. (n.d.). Retrieved from Gujarat Economic Review 2017-18.
7. Tourism Policy for the state of Gujarat 2015-2025, Industries and Mines Department, Government of Gujarat. (2015, September). Retrieved from <https://www.gujarattourism.com/innovator/images/tourism-policy%202015.pdf>
8. Tourism-Vibrant Gujarat. (n.d.). Retrieved from https://cdn.vibrantgujarat.com/website/writereaddata/images/pdf/VG2019_Tourism_Sector_Profile.pdf

Kazi Sabihabanu Abdulla gaffer
P.hD Scholar, Department of Economics
Shri Govind Guru University, Godhara

Guide :

Dr. Maulik B. Desai
Asso. Profesor [Retried]
Smt. H.C. Patel Arts and Commerce Collage
Miyagam, Karjan.